

ברכה על מעשה שעלול להתבטל בעתיד למפרע

תוס' בכתובות שואל¹ מדוע אין אשה זבה מברכת על ספירתה, דהא כתיב "וספרה", כשם שמברכים על ספירת העומר? הרמב"ן² מבאר שבספירת העומר המצוה היא לספור בפיו, כפי שקבלו רבותינו, אך בזבה אין צווי לספור שהרי אם רוצה עומדת בטומאתה, ושם הצווי לא לשכוח את הימים. החנוך³ מתיחס לחילוק שבין ספירת היובל לספירה של זבה ואומר: "כי כל ענין התורה תלוי בפרוש המקובל... וכן באתנו הקבלה שצווי וספרת לך דיוכל צריך מנין בפה וצווי הספירה הכתוב כזב וזבה אינו אלא השגחה בימים". כלומר, לפי הרמב"ן והחנוך⁴ אין כלל מצוה לספור באשה זבה, בנגוד לספירת העומר שיש מצוה. א"כ לפי דבריהם, מיושבת שאלת תוס' דלעיל, כי ספירת העומר זו מצוה ולכן מברכים, אבל ספירת זבה אינה מצוה ולכן אין לברך.

תוס'⁵ מיישב: "דאין מברכים אלא ביובל שמברכים ב"ד בכל שנה⁶ שלעולם

1. דף ע"ב ע"א ד"ה "וספרה" ועיין גם מנחות ס"ה ע"ב. ד"ה "וספרתם"

2. ויקרא כ"ג, ט"ו

3. מצוה ש"ל

4. בענין ספירה של יובל דעתם שונה, לחנוך קיימת מצוה בספירה וחיא מוטלת על ב"ד הגדול ולדעת הרמב"ן

אין כלל מצוה בספירה

5. שם

6. כחנוך ולא כרמב"ן במקור 4

יוכל למנות כסדר וכן עומר אבל זבה שאם תראה תסתור אין לה למנות" [או "לספור" לפי תקון השל"ה]. בהבנת תוס' נחלקו הנוב"י וכונו⁷. הנוב"י הבין שכונת תוס' כרמב"ן וחנוך שבזבה אין כלל מצוה לספור, אלא לשמור ולהשגיח, אך בהגהות בנו מבואר שכונת תוס' שאין לברך על ספירה של זבה למרות שזו מצוה, שמא תראה בהמשך הימים ואז כל הספירה נסתרת והברכה תהיה לבטלה. ע"פ הסבר זה בחוס' ניתן להסיק שמצוה המתבטלת בעתיד, למפרע, הופכת את הברכה לבטלה למרות שבשעת הברכה היה מעשה של מצוה⁸.

כמסקנה זו ניתן להוכיח מדברי מרן הרב זצ"ל המבואר להלן. הגמ' בכתובות⁹ מביאה את דברי רב הונא האומר שניתן לגייר גר קטן מדין זכין לאדם שלא בפניו, ורב יוסף מוסיף, שיכולים למחות כשהגדילו, וכותב על כך מרן הרב זצ"ל בספרו דעת כהן¹⁰ שבשעת הגיור אין לברך על הגירות¹¹ מכיון שאם ימחה הקטן כשיגדיל אין כלל גירות, כי הגירות בטילה למפרע¹² והוי הברכה לבטלה. וא"כ חזינן שדעת מרן הרב זצ"ל שלמרות שבשעת הברכה היה מעשה של מצוה, אם אח"כ היא עלולה להתבטל למפרע הוי הברכה לבטלה. לכאורה מסקנה זו עומדת בסתירה לדברי מרן הרב זצ"ל במשפט כהן¹³ שם הוא מבאר כיצד מותר להשאל לכתחילה על התרומה הרי החכם עוקר את הנדר למפרע ונמצא עושה את הברכה לבטלה ומבאר שם "שאין אסור ברכה לבטלה כ"א כשמוציאה מפיו בשעה ראשונה

7. מהדו"ת יו"ד קכ"ג

8. יש מקום לדחות מסקנה זו בתוס', אך מאחר ואין ענינו כאן בבאור דעת תוס' לא נאריך.

[בהקשר זה יש לדון במצות ספירת העומר, לאותם הסוברים שזוהי מצוה אחת ויחידה מתחילתה למחרת הפסח ועד שבועות, מת דין השוכח באמצע הימים, אם ברכותיו הקודמות למפרע לבטלה. ועוד ילחי"ע בנידו"ז לחידושו של הריטבי"א בענין ברכת נטי"י אשר לא המשיכוה באכילה, ר' חידו' בסוף מסי' חולין. המערכת נ.ג.]

9. דף י"א

10. סימן קנ"א

11. לדעת חת"ת יש לברך כי חולכים אחר הרוב שלא מוחים

12. עיי"ש שישנם הסוברים שגירות בטילה מכאן ולחנא וכבר דן בזה הרב מרדכי פרום זצ"ל בשעוריו בישיבת בשנת תשל"א.

13. סימן ל"ט

לבטלה וכיון שבשעת הברכה היה לה על מה לחול אין זה לבטלה... נמצא שאם בזמן הברכה יש מעשה אין זו ברכה לבטלה גם אם אח"כ המעשה נעקר למפרע והדברים עומדים לכאורה בסתירה לדבריו בדעת כהן. וכבר עמד על סתירה זו מו"ר מרן הרב צבי יהודה זצ"ל בהערותיו לספר דעת כהן וחילק שם בין מצוה התלויה רק בדעתו לבין מצוה התלויה גם בדעת אחרים¹⁴. ונראה ליישב עוד כך: ישנם שני סוגים של מעשים הנעקרים למפרע. ישנם מעשים שברגע עשיתם בוצע מעשה מושלם רק קיימת אפשרות בעתיד לעקור את המעשה למפרע, וזהו מעשה דתרומה. לכן הברכה שמברך בשעת העשיה אינה לבטלה מאחר שבשעה נעשה מעשה מושלם ויש לברכה על מה לחול. קיים גם סוג שני, שחלות המעשה אינה אלא בעתיד למפרע, וזה מעשה הגירות של קטן שחלות המעשה תלויה בהסכמתו של הקטן כשיגדיל, ואי הסכמתו מבררת שמעולם לא היה מעשה בכגון זה הברכה היא לבטלה כי בשעה שבירך עדיין לא היה מעשה גמור כ"ז שלא היתה הסכמת הקטן.

14. עיין בנדון תשובת חרשבי"א י"ח וקצות סימן צ"ז סק"א

